

Fältpiplärkan i Skåne 2013

Inom ramen för EU-projektet SandLIFE gjorde Patrik Olofsson ifjol en inventering av den starkt hotade fältpiplärkan i Skåne. Resultatet visar att arten fortsätter minska och har försvunnit från ett flertal lokaler sedan 2008, men också att den håller sitt starka fäste centralt på Österlen.

Patrik Olofsson

Fältpiplärkan är en av våra mest sällsynta fåglar. Den är knuten till södra Sveriges kustnära dynamråden och torra marker i inlandet. Arten gick starkt tillbaka under hela 1900-talet och tillbakagången har fortsatt under 2000-talet. Idag tillhör fältpiplärkan hotkategorin "Starkt hotad" (EN) i den nationella rödlistan och den negativa utvecklingen har noterats även i flera andra västeuropeiska länder samt i Ukraina och Turkiet (Gärdenfors 2010).

För att följa upp artens utveckling gjordes 2013 en inventering i Skåne. Arbetet skedde på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län inom ramen för det EU-finansierade Life och Nature-projektet SandLIFE och den statliga uppföljningen av skyddade områden.

Historik

Under 1800-talet var fältpiplärkan relativt vanlig på torra hedmarker i Skåne, Blekinge, Halland samt på Öland och Gotland. Den gynnades av rörliga dynamråden i kustbandet, extensivt jordbruk på magra marker och sandflykt.

Lundaprofessorn Sven Nilsson skriver i sin Skandinavisk fauna, Foglarna från 1858: "På torra fält och sandheddar i det södra Sverige, är denna pipelärka icke sällsynt, och på somliga ställen förekommer

hon talrikt. I Skåne träffar man henne på de flesta högländta och sandiga, med ljung och enris glest bevuxna hedar och allmänningar, så väl i kustbygderna, som i det inre af landet." (Nilsson 1858).

Under de senaste 150 åren har utvecklingen för fältpiplärkan varit negativ. En omfattande plantering av tall på flygsandfält och hedmarker samt upphört åkerbruk och bete på improduktiva sandmarker har förstört och fragmenterat gamla häckmiljöer. Även en alltmer utbredd sommarstugebebyggelse och ökad badturism har trängt undan fältpiplärkan. Dessutom har omfattande kvävedfall bidragit till att magra ängsmarker och öppna kustdynamråden vuxit igen.

Fältpiplärkan har inventerats i Skåne vid ett flertal tillfällen tidigare. Första gången var 1968 då 81 par påträffades (Högstedt 1969). Därefter har fältpiplärkan inventerats i Skåne 1983, 1992, 2001 och 2008. Resultaten för inventeringarna 1968–2001 visar att populationen i Skåne varit stabil på runt 80 par 1968–2001, bortsett från toppåret 1983 då 210 revir noterades (Adolfsson 1984, Gierow 1994, Bergendahl 2002).

Anledningen till de höga siffrorna 1983 är att fältpiplärkan troligen hade en god period under slutet av 1970-talet och bör-

jan av 1980-talet. Den omfattande inventeringen täckte dessutom in stora arealer jordbruksmark. Fåglar påträffades under inventeringen 1983 även på hyggen. Det var vid denna tid gott om aktiva grustag och det fanns fortfarande kvar öppna sandiga fält, inte minst övningsfält som hölls öppna av en hög militär aktivitet. I flera områden präglades markerna även av ett mindre bevattningsintensivt jordbruk.

Sedan inventeringen 2001 har fältpiplärkan gått markant tillbaka. Mellan 2001 och 2008 halverades populationen i Skåne från 79 till 42 revir. Säsongen 2008 påträffades ytterligare en handfull revir längs Hallandskusten och 2008 fanns det sannolikt inte mer än 50 revir i hela Sverige. Det faktum att en stor del av reviren hölls av oparade hanar gör situationen för fältpiplärkan ännu mer prekär (Bergendahl 2002 och Bergendahl 2008).

Inventeringen 2013

Merparten av fältarbetet skedde under maj – juli. Kortare kompletterande besök, för att följa upp häckningar och kolla efter flygga kullar, gjordes fram till början av augusti.

De 36 utvalda lokalerna utgjordes främst av områden som hyst fältpiplärkor 2008 och 2001 men även ännu äldre lokaler, där fåglar inte noterats sedan 1980- och 1990-talen, ingick bland de inventerade lokalerna. Kommunvis fördelades lokalerna enligt följande: Kristianstad (18 st.), Simrishamn (8), Tomelilla (1), Ystad (4), Sjöbo (2), Lund (1), Ängelholm (1) och Vellinge (1).

Lokalernas storlek var högst varierande, från små grustag och mindre partier med torra ängsmarker på några hektar, till stora områden som Ravlunda skjutfält och kuststräckan Åhus-Juleboda. När det gäl-

Vy över Ravlunda skjutfält, centrala platån. Foto: Patrik Olofsson / N.

ler de största områdena delades dessa upp i mindre delområden.

Inventeringen skedde genom Förenklad revirkartering för jordbruksmark, (enligt Naturvårdsverkets normer, Version 1:1 2012-05-28). Vid besöken strövades lokalerna sakta genom med täta stopp för kikarspaning. I de fall inga fåglar noterades spelades fältpiplärkans sång regelbundet upp med hopp om att lokalens eventuella fåglar skulle börja sjunga. Om fåglar redan sjöng på lokalen spelades ingen sång upp.

Observationerna av fåglar var i huvudsak av två kategorier: sjungande oparade hanar eller par med någon form av häckningskriterium. Något aktivt sökande efter bon gjordes inte under inventeringen. Kriteriet för säker häckning baserar sig som regel på oroliga adulta fåglar med mat i näbben eller nyss utflugna ungar som matas av föräldrarna. Samtliga lokaler med fältpiplärkor

(sjungande hanar, födosök och boplatser) registrerades med GPS (RT90).

Vädret under inventeringsperioden var inledningsvis blåsigt och något ostadigt men senare stabilt under större delen av juni och juli med många bra inventeringsdagar då det rädde lugnt och soligt väder.

Resultat

Inventeringen av fältpiplärka i Skåne 2013 resulterade i 33 revir, varav 21 häckande par. Resultatet är en minskning med 21 % sedan föregående inventering 2008, då 42 revir, varav 25 häckande par, noterades. Andelen häckande par i förhållande till det totala antalet revir är densamma de två inventeringsåren. Under inventeringen 2013 noterades fältpiplärkor på åtta lokaler, att jämföra med 20 lokaler 2008.

Under 2013 kontrollerades, vid ett tillfälle, även de fem halländska lokaler som

Fältpiplärka vid Yngsjö. Foto: Patrik Olofsson / N.

Tabell 1. Fältpiplärkan i Skåne 2013. Antalet revirhävande hanar, varav häckande par, jämfört med inventeringen 2008.

Lokal	2008 Sjungande hanar	2008 Häckpar	2013 Sjungande hanar	2013 Häckpar
3. Bäckaskogs grustag	1	0	0	0
4. Dala-Landön	1	0	0	0
6. Rinkaby	1	1	0	0
7. Gälltofta	2	1	0	0
9. Ripa-Horna-Älleköpings-Kolahögarna	4	2	3	1
15. Everöds flygplats	1	0	0	0
16. Åhus-Friseboda	6	4	5	4
17. Julaboda	1	0	0	0
18. Drakamöllan-Kumlan-Äskebjär	4	3	6	2
19. Brösarp N backar	3	3	4	2
20. Ravlunda	6	5	9	6
21. Vitemölla	3	3	3	3
22. Kiviks marknadsplats	1	0	1	1
23. Stenshuvud	1	0	2	2
25. Tobisviken-Vårhallarna	1	0	0	0
28. Sandhammaren	1	0	0	0
29. Backåkra-löderup	1	1	0	0
30. Kabusa	1	1	0	0
32. Revingefältet-Vombs vattenverk	1	0	0	0
33. Björka flygfält	2	1	0	0
Totalt	42	25	33	21

hyst revirhävande/häckande fältpiplärkor 2009–2012 utan att någon revirhävande fågel kunde konstateras och arten bedöms numera som försvunnen som häckfågel i Halland.

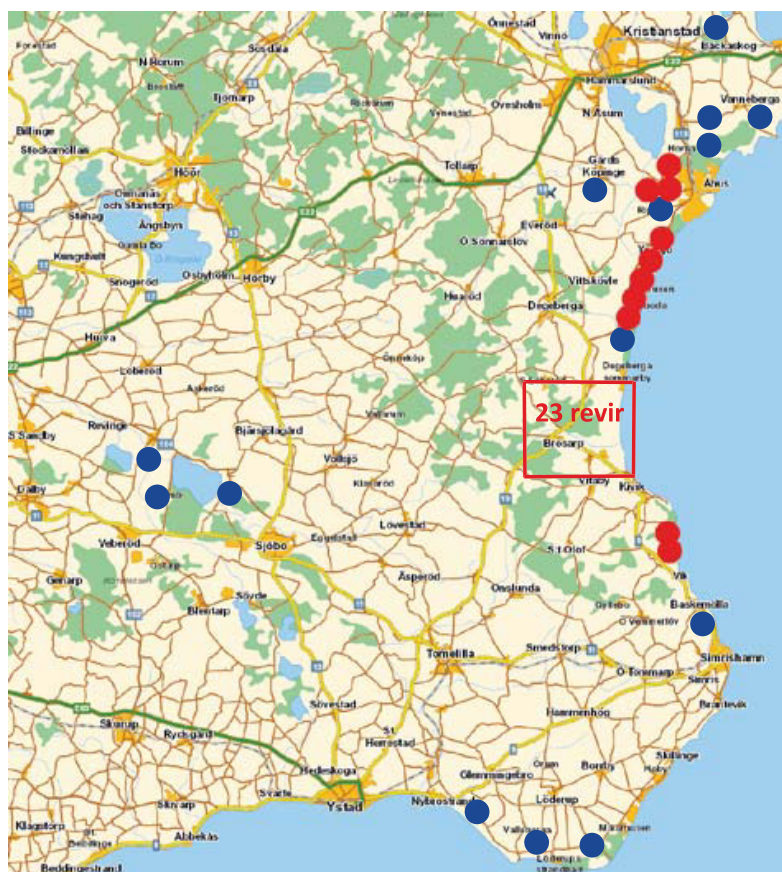
Minskningen mellan 2008 och 2013 beror främst på att fåglarna i huvudsak försvunnit från eller minskat vid de mer perifera lokalerna, dels isolerade populationer i exempelvis Vombsänkan men även glest liggande lokaler i södra och sydöstra Skånes kustland samt till viss del även nordöstra Skånes inlandslokaler och nordliga kustnära lokaler (Figur 1). I samtliga fall är det fråga om lokaler där det 2008 fanns en revirhävande fågel, i sällsynta fall två revir eller ett häckande par. Denna negativa trend har pågått under de senaste decennierna och samma mönster kunde noteras mellan inventeringarna 2001 och 2008.

På övriga lokaler i östra Skåne är läget

mer stabilt och i flera områden har antalet revirhävande fåglar till och med ökat. Fältpiplärkan finns numera huvudsakligen kvar inom ett relativt begränsat område i östra Skåne, ca en kvadratmil stort, bestående av fem dellokaler: Ravlunda skjutfält, Vitemölla inklusive Kiviks marknadsfält, Drakamöllan med närliggande reservat, Brösarps norra backar samt kuststräckan Åhus-Juleboda (framförallt den södra delen Gropahålet-Juleboda).

I det sammanhängande området i östra Skåne (Figur 2) konstaterades 2013 hela 28 (85 %) av reviren. De återstående fem reviren påträffades vid Stenshuvud (2 revir), således geografiskt relativt nära Vitemöllafåglarna. Dessutom tre revir vid Horna-Sånnarna-Ripa, vilka inte är så långt ifrån de nordligaste kustfåglarna.

Längs kusten Åhus-Juleboda har fältpiplärkan gått tillbaka något (5 revir 2013

Figur 1. Geografisk fördelning av re-
virhävande fältpiplärkor 2013 (röd
prick/ruta). Blå prick visar lokaler
som hyste fåglar vid inventeringen
2008 men där fältpiplärkor sakna-
des 2013.

mot 7 revir 2008). Minskningen kan möjligen bero på en ökning på det närliggande Ravlundafältet där antalet revir gått från 6 revir 2008 till nio revir 2013. Även Brösarps norra backar (+1 revir jämfört med 2008), Drakamöllan med närliggande naturreservat (+2 revir) samt Stenshuvud (+1 revir) har haft fler fåglar 2013 än 2008. Det är här ovisst om det rör sig om en verklig ökning av antalet fåglar eller om det är en omflyttning av fältpiplärkor från andra områden som nu saknar fåglar.

Längs kusten Åhus-Juleboda har fältpiplärkan gått tillbaka något (5 revir 2013 mot sju revir 2008). Minskningen kan möjligen bero på en ökning på det närliggande Ravlundafältet där antalet revir gått från 6 revir 2008 till nio revir 2013. Även Brösarps norra backar (+1 revir jämfört med 2008), Drakamöllan med närliggande naturreservat (+2 revir) samt Stenshuvud (+1 revir) har haft fler fåglar 2013 än

2008. Det är här ovisst om det rör sig om en verklig ökning av antalet fåglar eller om det är en omflyttning av fältpiplärkor från andra områden som nu saknar fåglar.

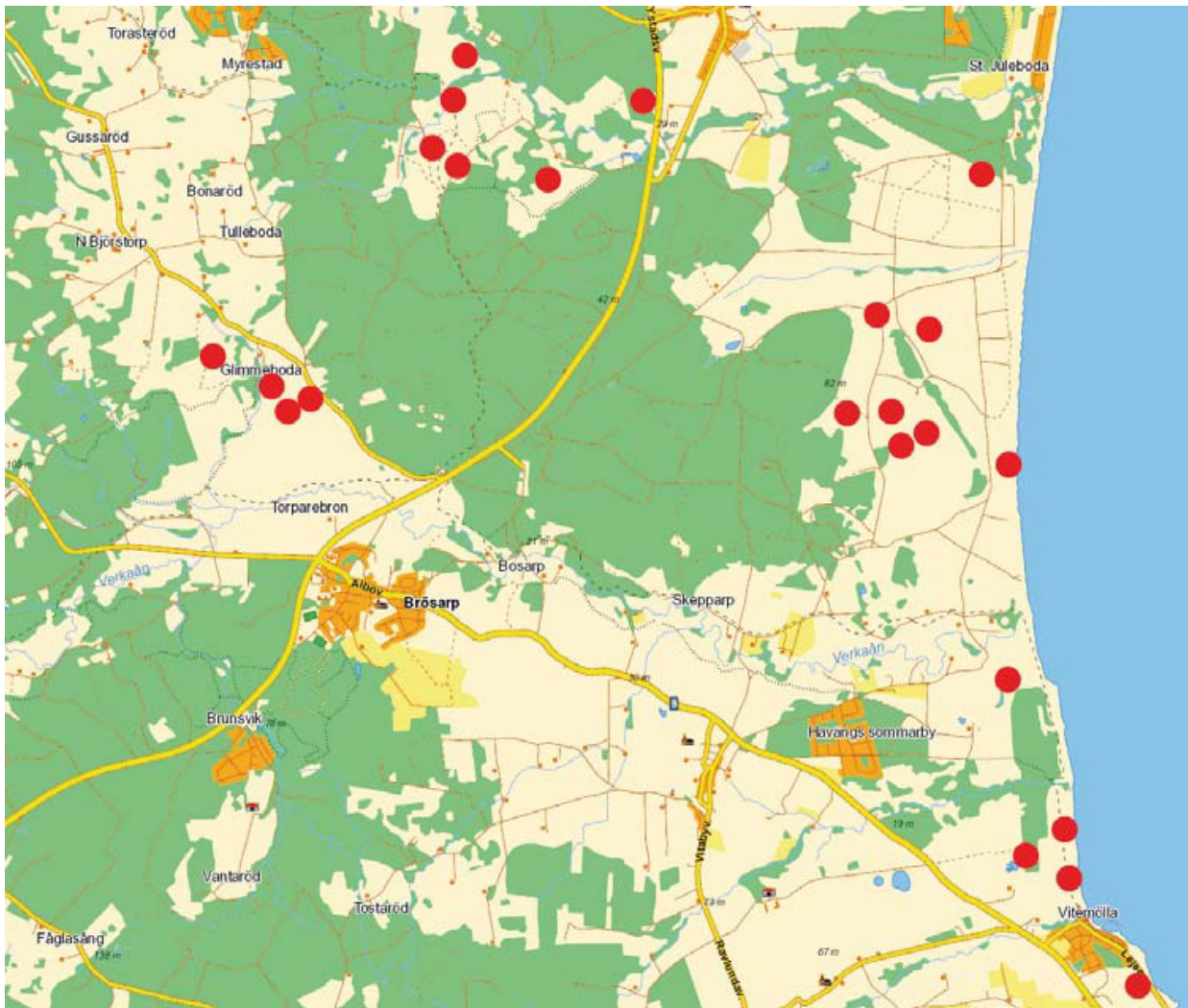
Diskussion

Ser vi framåt så bedömer jag att nordöstra Skånes inlandslokaler står nästa på tur att förlora sina fältpiplärkor. Här har minskningen varit markant: från nio revir 2008 till tre revir 2013. Idag finns fåglar kvar bara kring Ripa-Sånnarna-Horna och av de tre reviren noterades två i eller i nära anslutning till f.d. grustag och ett revir fanns vid en motocrossbana. De torra betesmarker där fåglarna fanns tidigare har idag överlag ett alltför slutet markskikt. Öppen sand saknas nästan helt. Även de nuvarande lokalerna, vid f.d. grustag, är på väg att växa igen och det krävs med all sannolikhet snabba åtgärder för att fåglarna ska finnas kvar.

Vid dellokalen "Horna grusgrop" gjordes årets enda bofynd. Boet låg i ett område med en mosaik av bara sandpartier och högre vegetation som delvis var av ruderkaraktär (bl.a. getväppling, enstaka lupiner och låga uppslag av *Salix*). Själva boet var placerat under en liten salixplanta där de överhängande grenarna utgjorde skydd. Fyra stora ungar påträffades 12 juli och minst två flygga ungar sågs veckan därpå. Vid kontroll av boet 27 juli påträffades tre okläckta ägg. Jag utgick från att dessa var rötägg från häckningen men vid kontroll två veckor senare visade det sig att boet återanvänts för en andra kull och två nästan flygfärdiga ungar låg i samma bo.

Boets närområde präglades av öppna sand- och gruspartier nere i det f.d. grusetaget och torrängar med stort inslag av lavar och mossor nära boplatsen. Andelen öppen sand var förhållandevis liten (cirka 5–10 %) i boplatsens närområde.

Längs kuststräckan Åhus-Juleboda har antalet revir minskat något mellan 2008 och 2013. Med tanke på att området hyste tolv revir vid inventeringen 2001 är det även här på plats att känna viss oro för framtiden. Numera är de kusthäckande fältpiplärkorna relativt samlade mellan Gropahålet och Tvillingaboden, en sträcka på 3 km. Risken finns att populationen fragmenteras ytterligare längs kusten.

Figur 2. Fördelning av revirhävande fältpiplärkor i östra Skånes kärnområde 2013 exklusive Stenshuvud och kuststräckan Åhus-Juleboda.

Fältpiplärka, ungfågel, på Ravlunda. Foto: Patrik Olofsson / N.

Fältpiplärkorna längs kusten lever längs en mycket smal remsa med öppen mark (sanddyner och torr hedvegetation) utan närhet till alternativa födosöks- och häckningsmiljöer, på grund av den avgränsande tallskogen. Därför får strandzonen inte vara för smal. På de nuvarande häcklokalerna är strandremsan som regel minst 50 meter bred, ibland uppåt 80–100 meter bred. Förutom ett tillräckligt stort födosöksområde så är en bred strandzon sannolikt även viktig ur störningssynpunkt då de häckande fåglarna ska våga mata ungar i boet m.m. även då badgäster ligger på stranden. Dagens situation är långt ifrån den som rådde under 1800-talet då det längs flera kuststräckor fanns kilometerbredda flygsandfält i anslutning till kustens sanddyner.

Ser vi på kärnområdet i den centrala delen av östra Skåne så ser det bättre ut. På Ravlundfältet har antalet revir ökat och här finns stora ytor med lämpliga markförhållanden. Sannolikt bidrar den harvning som regelbundet sker och inte minst ljungbränningen till att attrahera fältpiplärkor. På flera lokaler har fåglar noterats på eller i nära anslutning till ytor som nyligen bränts av, vilket gett upphov till bar bränd mark med tunn spirande ljung. Några åtgärder bedöms inte som akuta men det finns stora områden i den norra, sydöstra och kustnära delen av Ravlundafältet som inte verkar locka fältpiplärkor.

I den norra delen av fältet är stora områden överlag alltför igenväxta med ljung och vissa fält även med björnbärssnår. I sydöstra och den kustnära delen finns på

Fältpiplärka i Gropahålet. Foto: Patrik Olofsson / N.

stora ytor en homogen och troligen alltför tät, högväxt gräsvegetation som skulle behöva brytas upp.

Även Vitemölla har goda förhållanden för fältpiplärkan men sannolikt kan läget förbättras genom röjning av självsådd tall, högrörter och vresros. Betesmarkerna närmast norr om Olas Hans korra är förhållandevis slutna och högväxta och kommer sannolikt inte att locka fältpiplärkor framöver om markskiktet inte öppnas upp mer.

När det gäller kärnområdet så bör åtgärder prioriteras på lokaler som Drakamölla, Äskebjär och Brösarps norra backar. Dessa lokaler hyser fortfarande fältpiplärkor men flera platser där fåglar noterades 2013 är på väg att få ett alltför slutet markskikt med ljung och gräs, och öppen sand är en bristvara. Idag uppehåller sig

fåglarna framför allt på ett markskikt som domineras av lavar och mossor med insprängda borsttåtelbestånd och mindre partier med fibblor, men dessa marker riskerar att inom en snar framtid bli olämpliga för fältpiplärkan.

Vid Stenshuvud, där två revir noterades 2013, är den södra dellokalen Heden inte i behov av några akuta åtgärder. Däremot är den norra dellokalen, som är till ytan mycket liten, i farozonen genom ett alltför täckande ljungbestånd och krympande sand- och borsttåteltytor.

Vad beror då fältpiplärkans tillbakagång på? Som randpopulation är Sveriges fältpiplärkor extra utsatta och sårbara. Sannolikt är dock biotopförändringar under de senaste seklerna inte hela sanningen. Det finns lokaler som än idag borde kunna

hysa fåglar, som exempelvis flera kustområden i Halland och nordvästra Skåne.

En annan faktor är möjligen de väderförändringar som periodvis skett i häckningsområdet under de senaste hundra åren med kallare och regnigare somrar. Huvudorsaken finner vi dock sannolikt i ändrade förhållanden på fåglarnas flyttningsvägar och i övervintringsområdena söder om Sahara, där perioder med svår, långvarig torka kan innebära dödsstöten för en liten bräcklig fältpiplärkpopulation i utkanten av sitt utbredningsområde.

Referenser

- Adolfsson K. 1984. *Fältpiplärkan* *Anthus campestris* i Skåne 1983. *Anser* 23:163–168.
- Bergendahl, R. 2002. *Förekomst av fältpiplärka i Skåne 2001*. *Anser* 40:223–226.
- Bergendahl, R. 2008. *Fältpiplärka*, *Anthus campestris*, i Skåne 2008. Länsstyrelsen i Skåne län.
- Gierow, M. 1992. *Fältpiplärkan i Skåne 1992*. *Anser* 33:97–100.
- Gärdenfors, U. (ed.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010 – The 2010 Red List of Swedish Species*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Högstedt, G. 1968. *Fältpiplärkan i Sverige 1968*. *Medd. från SkOF* 8:28–31.
- Jungbeck, U. 1992. *Fältpiplärkan i nordöstra Skåne 1992*. *Spoven* nr 4:136–137.
- Larsson, K. 2007. *Åtgärdsprogram för bevarande av fältpiplärka*. Naturvårdsverket.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld*, Supplement 31, Stockholm.

Summary

A census of the breeding tawny pipit population in Skåne, southern Sweden, carried out in 2013 produced 33 territorial pairs (with 21 nesting pairs). Compared to previous census it means a decrease from

42 territories (with 25 nesting pairs) since 2008.

Altogether, in 2013 tawny pipits were observed in only 8 sites, but in 20 sites in 2008. The birds are no longer present in peripheral sites like Vomb, SE Skåne and the inland sites of NE Skåne.

In E Skåne the population status is more stable and even a small increase is noted in a few sites. Primarily, the species' stronghold is now within a limited area of approximately 10 square kilometers, encompassing Ravlunda shooting range, Vitemölla, Drakamöllan with the adjacent nature reserve, the northern hills of Brösarp and along the coastal line Åhus-Juleboda. Here, 28 (85 %) of the territories were found in 2013.

Patrik Olofsson
Vesslunda Björs 114, 311 96 Heberg
patrikcj.olofsson@telia.com

Ravlunda skjutfält med Stenshuvud i bakgrunden.
Foto: Patrik Olofsson / N.

